



ЗА ВРЕМЕТО, ПАМЕТТА И ИСТОРИЯТА ВЪВ ВЕСТНИЦИТЕ НА РАКОВСКИ „БЪДЪЩНОСТ“ И „БРАНИТЕЛ“

Ас. Десислава Андreeва



Георги С. Раковски
(1821 – 1867)

*„Буда брат си да не спава,
Ами да работи;...
Говора му да развяже
Поробени ръце,
Па заедно съ мене да каже
Сос юнашко сърце:
Свобода, свобода!...“¹*

Българският Еремия, както сам го назовава Каравелов, ни напомня за себе си не защото го изтупваме от праха на миналото само за да го възпомним на официален празник или за да изпълним пантеона от възрожденски имена, които малко говорят на младото поколение, а защото рядко се среща такъв страстен стремеж за опровергаване на действителността, толкова страшно гласовито безпокойство за мнозина тогава² и толкова натраплив дълговечен вик, извиращ към настоящето от „непристъпната яма на историята“³.

Няма по-точно поетично определение за Раковски от онова наивно-патетично прозрение, дадено му от другия „голям“ – Каравелов: библейско пророческо озарение и слово, сякаш пратено свише – огнено и истинско, бележат пътя на водача към невярващия народ. Да провидиш в бъдещето, да бъдеш свидетел преди всички на падението на собствения си обичан народ, да се опитваш да предупредиш за опасността от обезличаване, а да бъдеш презрян, прогонен и похулен от онези, които си искал да предпазиш, и въпреки всичко да търсиш лъча надежда и

път за всеобщо спасение – това е съдбата на пророка-апостол, съдба, непосилна за плещите на всеки:

„Я чуї мойта малка молба,
Брате ти мой мили!
Азе вида, че болея,
Пагат мойте сили!
Дойди при мен пред смъртта ми,
Па ми кажи само
Една дума, сладка дума,
Да занеса тамо:
Свобода, свобода!...“⁴

140 години след излизането на последните два политически вестника на Раковски, трудно пристъпвам към завещаните от възрожденския пророк думи, изписали цялото българско битие – такова, каквото е било и каквото той е видял в бъдното: *„Похвален е онзи, който може да принесе една настояща и явна полза народу си, а още по-похвален е онзи, който предугада едно тайно зло, кое се за в бъдущност приготвява с ласкателство и измама народу му и кое всяк не е в състояние да узнай.“*⁵

Ако се ограничават размишленията само върху публицистиката, трябва да се пренебрегне и друга опасност, навремето съзряна от Боян Вълчев, според когото, разкъсано на съставните си части, явлението Раковски губи блясъка си и престава да има онова голямо свое значение, което носи като единно цяло. Защото няма нищо самоцелно в него⁶. Революционерът воюва с перо, а книжовникът никога не се колебае да препаше сабята в сгоден исторически момент. Вътрешната хармония между неизброимите обществени роли и лекотата, с която прелива от една в друга, разкриват монолитността на личността му, извисена над жалките ни опити за научна дисекция. Не мога да се върна към журналистическите му текстове, без да се убедя, че Раковски сам е изписал себе си и всяко друго писане е *post scriptum*, следователно е дописване и подмяна на първотекста.

* * *

В т. 64 от *„Съдържание на житието ми“*⁷ е записано следното: *„Началото и конечното ми решение*

за открита борба с турското правителство чрез пресата и сабята“. На Раковски така и не му остава време да събере живота си в завършен текст – завещавайки ни да гадаем какъв мисловен отрязък е затворен между „началото“ и „края“ на решението. Факт е, че Раковски изписва себе си винаги като българин, а в публицистиката, противно на логиката, този българин е най-достъпен, най-истински, най-неповинен („неповинен“ според речника на Найден Геров означава *неподчиняващ се, независим*⁸). Там всеки словесен жест е натоварен със смисли и знаци, които е трябвало да бъдат разчетени правилно от съвременниците, за да изиграят своята мобилизираща роля.

Интересно би било да се потърсят закодираните послания, които се откриват на всички нива в публицистичния му текст, включително и в заглавията, в умишлено заложеното противопоставяне между видимост и скритост. При проследяване на диахронията в номинацията на периодичните издания не може да не направи впечатление мълчаливостта и неопределеността, които се натрапват при внушението на символите – заглавия. Противно на философията на политически ангажирания орган, който трябва да огласява социални и политически промени на висок глас, и на фона на издания като „Български орел“, „България“, „Македония“, „Народност“, „Свобода“, „Независимост“..., вестниците на революционера се явяват с, меко казано, невзрачно-меланхолични названия:

– дневник – интимно-изповеден артефакт на скритото ежедневие, охраняващ паметта от набезите на забравата, летопис на сакралните пространства на Аза;

– лебед – вгълбена, мълчалива, съзерцателна, дори нарцистична птица;

– бъдущност – неопределеност, неуловимост, отвъдвидимост, несъществуващо, несъстояло се в измеренията на човешкото битие мечтание;

– старина – корените на миналото, безвъзвратност и откъслечност, защото се знае, че „реконструиращата сила на паметта винаги демонстрира избираелност“⁹

– бранител – със своя единствен брой напомня самотен рицар, а със средищното си място между бъдещето и старината се превръща в мост между паметта и очакваното.

Географските измерения на родното обаче присъстват в три от изданията : **Българска** дневница, **Българска** старина, **Дунавски** лебед, за да компенсират отчасти впечатлението за липса на задължителната за възрожденското писане демонстративна патриотична самоидентификация.

От друга страна, текстовете му „огласяват“ посланията на личното императивно слово, което касае всички: *“Ето аз пак се явявам между Вас с отечестволубивий мили глас чрез кого всякоги съм се трудил да разбудя народното свято чувство и да покажа всякому българину славното наше прошествие, днешното ни бедно състояние и средството, чрез кое може пак нашият народ да достигне на една светла бъдност”*¹⁰. Журналистическите послания на Раковски, с характер на прокламации и програмни документи, демонстрират зле прикритото самочувствие на автора си, който възприема вестника като институция. Посегателството върху него се третира като покушение спрямо народността и идеята, заложена в него: *“Дописникът ни от Гюргево явява ни, че един от тамошните гърци ...грабнал от ръцете на читателите вестника ни „Бъдущност“ и публично го скъсал в кафенето....Не знайме още какви мерки е взела полицията того града против това нападение на един общи лист, в една свободна и образована земя, и то от страни едного чужденеца, който показва с това, че презира местните закони.Обръщаме обаче вниманието на правителството върху тая постъпка и се надяваме, че ще вземе нужните мерки.”*¹¹

Яркият контраст между внушението на имената на вестниците и съдържанието на текстовете в тях намира своето лесно обяснение в особения политически статут на Раковски и пречките, които среща при всяко свое начинание. Затова името на главния редактор на „Бранител“ по необходимост е скрито. От писмото на съвременника – читател Никола Първанов обаче става ясно, че анонимността се неутрализира още при първия досег с текстовете на вестника – неподписаните

материали се идентифицират по присъствието на личното Аз на Раковски, което изплува над анонимния дискурс: *“Първият брой „Бранител“ е пред нас. Ако и не сте на вестника подписан, духът му обаче казва, че главен редактор му е ваша милост...”*¹²Това „лично“ би могло да бъде познато по агресивния национален патос, поднесен със солидна аргументация и внушителна по размаха си проблематична интерпретация. В епохата на миролюбивите махзари (60-те години на XIX век) темпераментният Раковски подготвя идването на епохата на комитетите и революционерите в самотна битка с кротките журналисти (по израза на Боршуков¹³) – Александър Екзарх, Тодор Бурмов, Гаврил Кръстевич... Гласът на словото му допринася за националното възмъжаване¹⁴ и следва да бъде слушан (четен) с почитание, защото: *“Той лист ще принесе голяма полза народу ни”*

* * *

„Няма нищо по-старо от вчерашен вестник“ – това е най-разпространеното и съдържателно определение за предназначението на журналистическото слово. Раковски има по-различна визия за същността на вестника – той е източник и създател на „ежедневна повестност“, т.е. ежедневна история! Факт е, че публицистът използва за означаване на понятието „история“ думата **поВЕСТност**, която пък се оказва сродна на **ВЕСТник**. Издигането на вестника – едnodневка до „**катадневен общенароден поучител**“¹⁵, го изважда от статута на малотраен информатор, удължава живота на неговата актуалност чрез акцентирание върху проблематичността, а не върху разнопосочното и спорадично информационно многообразие. Новината не е самоцел – тя е повод! Раковски борави с ограничен кръг тематични и проблемни ядра, които циркулират непрекъснато в текстовете му, затова превес над информативността вземат проблематичността, тълкуването, коментарът. Коментарът изисква постоянно връщане към невидимия кълн на сегашното в миналото, търсене на причини, сравняване, преповтаряне. А повторението, според една изтъргана и оспорвана фраза, е майка на знанието. Дори когато става въпрос за обучението на цял народ!

Ярка и дълбоко изживяна идейност струи от всички текстове – няма материал на Раковски, който да не съдържа лично мнение, анализ, прогноза – и който да не предполага умствено напрежение от страна на автор и читател – „нашето обаче мнение е“, „ние мислиме“, „може да се разсъди“¹⁶. Често се открива и личната оценка за разволя на събитията и за подбудите и интересите, движещи действащите политически фигури в световния театър: „Ние не одобряваме ни едному от тия малки и неприготвени народи...“; „Истина, че маджарите не могат остана в това положение.., но додето тии не се споразумеят с народите, кои се намират под иста власт и съдбина с тях, никоги, по нашему мнения, тии не могат доде до желаемого си успеха“ (Граждански обзор от 22 март 1864)¹⁷. Според материала „Гръцкото царство или вещественна и видима Елада“ от 22 март 1864г.¹⁸ историческата действителност на Гръцкото кралство доказва, че свободата не означава непременно политическа зрелост – от това се опитва да предпази българския народ Раковски като използва възпитателната сила на публицистичното слово. Паисиевският път за достигане до народното съзнание е използван пълноценно от Раковски, за когото „в началото бе словото „...на вестника, който ще развие духовно народа, ще му даде съзнание и ще го подготви за независим граждански живот, от който пък ще следва и материалното му благополучие.“¹⁹

За да подреди събитията и идеите в хронологична последователност, Раковски си служи с ортодоксалната скала на времето: минало – сегашно – бъдеще, и всяко от тези измерения е натоварено с отговорни възпитателни функции в текстовете му.

Вестникът създава и охранява историята на народа и това дава право на пишещия го да се изживява като народен водач, като глас на мнозинството. Писането на вестник е писане на историята, осигуряване на обща споделена памет и гаранция за значимост. В този случай то задължително надхвърля границите на личното, единичното, натоварва се с обслужване на народните интереси: „Срамотно е за нас да кажеме истината, но грешно и пагубно е да я премълчаваме, защото едно погрешно додето се не

изобличи, не може да се поправи, а най-паче в общенародните дела.“²⁰

Споделеното минало е сред най-мощните интегриращи импулси на груповата идентичност и не случайно възрожденското писмо съгражда внушението на колективната памет²¹. Паметта служи като коректив на настоящето: „А истинните родолюбци ромъни **нека си напомнят** злините и раните, коих му е задал тойзи гръко-елинский род...“²²

За съжаление обаче времето не тече с еднаква интензивност за Раковски и за другите негови съвременници – от едно писмо на Ив. Мавриди и Петър Златов до Христо Георгиев от 14. 11. 1863 г. разбираме, че най-тежкият грях на публициста е избързването, ненавременността на изявите му: „...като българе, ...убедени от многовременен опит, дльженствуваме да ви забележим, че реченото обявление (за издаването на „Бъдъщност“ – Д.А.) никак не ни угоди, защото е съчинено **против времето и обстоятелствата** и даже против народа ни...**времената са деликатни**...“²³

Миналото се превръща в история само когато започне да се разказва. Събитието придобива статуса на факт, когато е отразено в човешкото съзнание²⁴, когато бъде вътълпено. Чрез преповтаряне на дати, събития, имена в ограничен регистър Раковски се опитва да спаси от забора случилото се и да изгради в народното съзнание представата за собствената история: „Историята се пише за полза потомства: **тя е един протест пред светом за съхранения на правата всякаго народа, а не за увеселение и разгразнение на страстите, да би же достигла цел си, трябва да пише самата истина, отбегвающа всяко самолюбие и пристрастия**“²⁵

Историята в „Бъдъщност“ и Бранител“ обслужва нашата памет, тя е българоцентрична и във всеки журналистически текст на Раковски проличават постоянните знакови категории, с които биват квалифицирани другите народности – особено що се отнася за балканските ни съседи :“ **Такива жалостни примери вижда человек твърде много и всичката съхранена история по проявлението им** (на сърбите –Д.А.) **на Балканский полуостров до падението им под**

турската власт. Омразата е била тук вкоренена в тях, щото в устата им народното име българин се изкривило на ...²⁶;

„...тя (гръко-елинската преса – Д.А.) ище да впосее раздор между тия два народа, българите и ромъните, между коим съществуе старовремен непреривен съюз и братска любов, а сега се пак живо възобновява за общо поприще бъдущности им, коя е тъй тясно свързана или, по право да кажем, една и уста и на двата народа.“²⁷

Историята при Раковски работи с константни знакови определения (неслучайно Раковски използва архаични етноними като „гръко-елини“) и има силна легитимираща функция по отношение на съвременността (тя детерминира днешните отношения между народите и държавите), както например е обосновано в статията **„Защо се изключават гръко-елинският народ от съюза на народите, коим принадлежи решението Възточното въпроса“**²⁸ Историческата вина обаче не се вмениява за вечни времена, а освобождаването от нея зависи днес и в бъдеще от свободната воля на съгрешилите: *„Когато гръко-елините догат в съзнание и се покажат такива, ние сме първи да им прострем приятелска и братска ръка“*²⁹

Отминалият опит служи във вестниците на Раковски за моделиране на принципи и ориентири, които биха помогнали на българите в техните следващи инициативи в полето на международната политика.³⁰ Всеки неин обрат се тълкува с цел генерализиране, извличане на правило, модел, коректив. Историята се подчинява на постоянни закони и търсенето им се превръща в главна задача на Раковски: *„Спелуката и успехите на подобни (бунтовни – Д.А.) движения всякога зависят от временните обстоятелства и който има присъствие духа и умей благовременно и деятелно да ги употреби в полза си, той всякога успява“*³¹. Самият Раковски е с богат политически и дипломатически опит, има самочувствието на познавач и се стреми да възпита същия политически усет у сънародниците си. Познаването на европейските правила позволява и критичното отношение към инициативите на съседните държави: *„Види се, че гърците,*

*с всичкото си високоумие, не познават още европейската политика.“*³² Но и ентузиазъм не липсва (без него Раковски нямаше да бъде романтик, „мечтател безумен“) – патосът, с който Раковски се ангажира по въпроса за секуларизацията на църковните имоти в Долнодунавските княжества, заблуди преди години дори Г. Боршуков относно авторството на статията на Хашдеу „Романия. Вършен и граждански обзор“³³, която той приписва на Раковски. Факт, достатъчен да ни убеди в политическия оптимизъм на революционера – публицист при реализирането на поредната идея за сътрудничество на балканска основа – този път между българи и румънци. „Бъдущност“, се натоварва с твърде тежки обществено-политически задачи за печатно издание в емиграция: *„...очищението трънливаго пътя Възточното въпроса и изгнанието гръцкизма от Новаго Рима“, „...една още по-обширна цел – съставление съюза ромънско, сръбско и българско народа...“*³⁴ Те могат да се реализират, ако българската преса достига до българската и европейската публика в такъв мащаб, че да може да формира и насочва общественото мнение. Борбата за спечелване на широкото обществено мнение Раковски води по страниците на всичките си периодични издания, включително и в последните два вестника – формулата: *„Аз пиша за нас, но го четат и другите“* предполага разномерност на информацията, която се поднася на българската и чуждата публика. Българската аудитория се нуждае от цялостна картина на европейската политическа реалност, а чуждата трябва да бъде принудена да обърне благосклонно внимание на българската кауза. Така журналистическото писане на Раковски съзнателно се нагърбва с двойка функция:

– **превантивна** – другите (Европа, съседните държави и народности, Османската империя) през призмата на българското;

– **репрезентативна** – ние в очите (и в сметките) на другите.

При всичко това последните печатни издания под редакторството на Раковски трябва да се борят с унизителното отношение на влиятелния европейски

печат към българския народ. Европейските вестници маргинализират българската съдба и борбата ни за независимост, превръщат я в пълнеж на празните си страници в информационно слабите си дни – с това не може да се примири „създателят на българската пропаганда в чужбина“³⁵. Директно отрицателното си отношение към европейската политика и преса обаче Раковски споделя само с българските и румънските си читатели³⁶, на които добросъвестно разкрива тайните механизми на европейските интереси: *“Уводни му членове (на вестника – Д.А.) всякога щат обема истинний ход днешная европейски политики, особито към тиш два народа, българский и ромънский, и въобще единородни и приятели им християнски в Турска днес названа Европа народи. Той ще брани ния права и интереси с най-голямая възможност любовности и искренности.”*³⁷

Близката история на Стария континент дава категорични примери за двуличието на Великите сили: *“Каква странна политика! Две силни държави, наяве приятели, но от сърца непримирими врази, стоят при кръвополитието и всяка гледа да се ползува от постъпките съперника си!”*³⁸ Несправедливото отношение към българската съдба може да бъде променено, ако бъде разбрано и се намери верният подход за въздействие: *“Политиката винаги е била една от най-непостоянните течения на света ... Когато метне човек един кратък само поглед върху дипломатската история, не вижда друго освен чудовища...”*³⁹ Познването на европейската дипломация в детайли изисква от анализатора сериозно и продължително наблюдение, което при Раковски се постига чрез ползването на огромно количество чужди издания⁴⁰. От тях публицистът извлича не само разнообразна информация, но и се опитва да конструира принципите, които от край време движат световната политика. Историческият хоризонт на „Бъдущност“ и „Бранител“ надскача рамките на Европейския континент и отправя читателя дори на авантюристична мисия в Мексико⁴¹. С лекотата на познавач Раковски разпределя по важност политическите роли в следващите действия на световния дипломатически театър⁴², като винаги фокусира погледа си върху отредената на българите позиция.

Отношението към чуждото се определя от неговата полезност – то е допустимо, доколкото е в услуга на българското и служи на българската кауза. Същото се отнася и за чуждата история – тя намира място в българската памет, доколкото ражда услужливи и полезни прецеденти. Българската съдба няма да бъде уникална: *“...Познато е от всемирная стара и нова повестност...”*⁴³ ...тя може да бъде предвидена, ако добре се научат уроците на световното политическо наследство: *“А да достигнем до тойзи свети успех, ние, българи, не можем да идем другим пътем, но да следваме примера на другия нам съседни народи, кои са били под истая съдбина...”*⁴⁴

Миналото, дори собственото, не винаги е с положителен смисъл. То съдържа атавистични черти, чието изкореняване е главна цел на обществения напредък: *“Такива мисли може да изнесе само един назадничав калугер, кой незаконно се стреми да господствува над духа на народа чрез суеверия, коих днешний век отвсякъде гони и чисти”*; *“Ти са човеци, в главите коим е влязъл един олигархически дух ...Всичко, що са досега вършили под името народно дело, не е било таково, но водило се е по самата точка зрения личнаго интереса, а най-паче убийственаго егоизма”*.⁴⁵ Българската преса също има свое минало, което никак не е обнадеждаващо⁴⁶, и всяка грешка трябва да бъде напомнена, за да бъде изправена.

Историята дава винаги най-тежките аргументи в полза на актуалните тези, а днешните правилни решения са гаранция за влизане в утрешната политика в лагера на силните народи, издържали изпита на историческата условност. Всеки прецедент се припомня в подходящия момент. Всяко минало събитие или име се актуализира благодарение на услужливата памет на публициста – анализатор – той знае и това му дава правото да пише като очевидец: *„видяхме“*, *„видяхме още“*, *„не видиме нещо си“*, (само в един абзац на статията „Монастирският въпрос с гръкофариотите в Ромъния“)⁴⁷, *„ние видяхме“*⁴⁸, рубриката „Граждански обзор“. От позицията на очевидец – пазител на миналото Раковски лесно прави връзка между близко и далечно минало, търсейки аналози със съвременето – Петър Велики, Наполеон, султан

Махмуд II и Виторио Емануеле⁴⁹ се нареждат в една полоса, за да оправдаят историческата необходимост от премахване на църковната институция. Там където личният опит на очевидец липсва, Раковски обикновено използва безлична, но категорична формулировка на изказа: „познато е“, „одобрено е“, „знае се“⁵⁰.

Няма материал на Раковски в двата вестника без историческа ретроспекция. Дори предвижданата в „Бъдущност“ любословна част разчита предимно на историческите данни, за да подкрепи със солидни доказателства тезата, прокарвана във вестника: наличието на добри отношения между българи и румънци в миналото, което би било достатъчно основание за продължаването и затвърждаването им в настоящето.

Съвремието шества по страниците на двата вестника, за да напомни на читателите срамната изостаналост на народа им: „*Ние, българи, ... не сме тутакси помислили за бедна си майка България, за милое си отечество, ние сме закъснели...*“⁵¹ и да обнадежди и мобилизира обезверените, като непрекъснато прави равносметка на постигнатото: „*Никой не може откажа, че в българите не се е въобще развил тойзи святий дух свободи; то се показва от няколко малки движения, що са учинили в малко едно разстояние времена, кои, ако и да не са записани в европейската история, но за българите са важни и тии ще украсят първите страници на българската нова история...*“⁵²

Най-страшният враг на роба – собствената му, втъплена филогенетически, психика – според Раковски е вече победен. Навичността на роба, наред с маймунското увлечение по чуждото, вече са минало: „*Първата и най-страшна язва беше гръколудиято ... Втората же язва беше морното неусещане за свобода и привычката да търпи поганското османско робство, отдаващ все то божему гневу и мислящ като че е роден да бъде завсегда султанов роб.*“⁵³

Съвременността е усещане за движение, преходност, нестабилност и точно затова е мобилизираща. Тя предоставя благоверието, а целта на вестниците на Раковски е да предупредят за настъпването му българския народ: „*Ние сме уверени, че нашите българи от всичките страни не щат пропусти такава едно*

благоверие.“⁵⁴ Съвременността е императивна, защото е уникална, и изпускането на удобния момент за разрешаване на националните проблеми може да се окаже фатално: „*Никога не се подвигил по-силно Въсточний въпрос, колкото в наши дни. Никога не се е почувствувала по-голяма необходимост, колкото в наши дни, да опознайме народите, с кои имаме да правим, техния средства, техния начертания (характери). Трябва да обърнем голямо внимание на това! Ние се нахождаме посред един голям океан, от кого не можеме изплува другояче освен чрез нас си, чрез нашия веществени, нравствени и умствени сили.*

Българи и ромъни отвсякъде! Ключ Вътока е в наши ръце. Вашее же способствие ще даде нам средства да ви докажем това чрез вестника си“⁵⁵. Синоними на съвременната епоха, които се повтарят като рефрен при почти всеки сгоден случай в публицистиката на Раковски, са: „*век просвещения, век развития, век народности*“⁵⁶

На анализите и обобщенията, които ни предоставя Раковски, могат да завидят дори модерните политолози. Те се отличават с реализъм, политически компетентни са и същевременно достъпни за редовото възрожденско съзнание. Илюстративен пример откриваме в прегледа на европейската политика от 8 март 1864 г. „*Един поглед върху хода на политиката*“. Материалът е главно ретроспективно-аналитичен (с елементи на прогноза) и представлява калейдоскопична равносметка на европейската политическа и дипломатическа картина от изминалата година. Ето само един пасаж от текста на статията: „*Според духа на днешний век, т.е. духа на народностите и според приплитанието, до кое са дошли много въпроси, най-много имат да изтеглят ония държави, кои се състоят от нееднородни елементи, кои не са увели равноправността и в кои владеещото племе се наслаждава от изключени (разб. изключителни – Д.А.) преимущества...*“ (следва уместен паралел между Австрия, Русия и Османската империя)⁵⁷. Съвременната ни история продължава да доказва валидността на това наблюдение.

Бъдещето в „Бъдущност“ и „Бранител“ е алтернативно, зависи от правилния избор в настоящето,

но е обвързано и с наследството от миналото: *“Дано търновците да са дошли до толкова едно народно съзнание и заемат мястото, което им принадлежи в народната история”*⁵⁸ До известна степен бъдещето изглежда е предопределено от общовалидните закономерности на политиката, следователно е риторично: *“...дали това ново царство (Мексико в ръцете на Франция – Д.А.) ще може да се основе и удържи за много? Ще ли претърпи Англия тъй лесно тойзи удар да остави да се разпространи францушко влияние по тях места? А американците щат ли оста хладнокръвни зрители, да се потъпчат общедържавните начала и права в съседството им и в народи, с които имат твърде тесни сношения?...”*⁵⁹

Бъдещето най-накрая е отговорност: *“...тая отговорност пред потомството ни пада на нас и ние щем бъде горко от тях осъдени”*⁶⁰

* * *

Да защити бъдещето на българите копнее Раковски до последния си дъх, да предпази сънародниците си от грешките на миналото, като им посочи правилния път през настоящето. Всичките му издателски и редакторски опити имат краткотраен живот, но казаното в тях прокънтява в съзнанието на съвременниците му като призивен тревожен звън, който и до днес не се нуждае от съпровождащи думи. Затова оставих словото на възрожденеца самт да ни завладее. И независимо дали то е събрано в десет, или в един единствен вестникарски брой, продължава да вълнува, да тревожи, да търси истината, така както сякаш са забравили да го правят мнозина модерни наши „списователи“.

Струва си да напомним още нещо – алтернативата: да пише в нечия угода, противно интересите на народа си, или да мълчи, Раковски решава винаги по един и същи начин – в полза на народа си!

БЕЛЕЖКИ

¹ Каравелов, Любен. Песень за Раковски. – В: Свобода, II, бр. 7, 13. 02. 1871, с. 51.

² Мутафчиева, Вера. Образ невъзможен. Младостта на Раковски. С., 1983, с. 62.

³ Лилова, Д. Непристъпната яма на историята. – В: Език и литература, 1996, кн. 3–4.

⁴ Каравелов, А. Цит. съч., с. 51.

⁵ Георги Стойков Раковски. Съчинения. т. II. (Публицистика). С., 1983, с. 405.

⁶ Вълчев, Боян. Раковски. Книжовникът и филологът. С., 1993, с.12

⁷ Георги Стойков Раковски. Съчинения. т. I., 85–87.

⁸ Геров, Найдено. Речник на български език. ч. IV („П“). С., 1977, с. 61.

⁹ Липчева-Пранджева, Л. Левски: букви от името. С., 2001, с. 79.

¹⁰ Георги Стойков Раковски. Съчинения. т. II, с. 403.

¹¹ Пак там, 444–445.

¹² Баз-Фотиаде, Лаура. Литературна и публицистична дейност на Г.С. Раковски в Румъния. С., 1980, с. 156.

¹³ Боршуков, Георги. Новото и особеното в журналистиката на Г. С. Раковски. – В: Георги Стойков Раковски. Възгледи, дейност и живот. Т. I. С., 1964, с. 101.

¹⁴ Арнаудов, М. Георги Стойков Раковски. Живот – дело – идеи. С., 1969, с. 90.

¹⁵ Г. Ст. Раковски. Съчинения. т. II, с. 413.

¹⁶ Пак там, с. 459, с. 426, с. 428.

¹⁷ Пак там, 433–434.

¹⁸ Пак там, 434–436.

¹⁹ Пак там, с. 413.

²⁰ Пак там, с. 465.

²¹ Липчева-Пранджева, Л. Бързият сын на митовете. С., 1999, с. 15.

²² Г. Ст. Раковски. Цит. съч., с. 441.

²³ Жечев, Николай. Документи по разпространението на в. „Бъдущност“. – В: Георги Стойков Раковски. Възгледи, дейност и живот. т. II, 65–366.

²⁴ Пелева, Инна. Възраждания. Българистични студии. С., 1999, с. 99.

²⁵ Г. Ст. Раковски. Съчинения. т. II, с. 406.

²⁶ Пак там, с. 406.

²⁷ Пак там, с. 419.

²⁸ Пак там, с. 438–441.

²⁹ Пак там, с. 441.

³⁰ Пак там, с. 420.

³¹ Пак там, с. 404.

³² Пак там, с. 420.

³³ Баз-Фотиаде, Л. Цит. съч., с. 147.

³⁴ Г. Ст. Раковски. Съчинения. Т. II, с. 432.

35 Трайков, В., Г. С. Раковски – създател на българската национална пропаганда в чужбина. – В: Сборник в памет на професор Александър Бурмов. С., 1973, с. 208.

36 Тодоров, Н. Раковски като дипломат. – В: Международни отношения, 1973, кн. 3, с. 95.

37 Г. Ст. Раковски. Съчинения. т. II, с. 413.

38 Пак там, с. 416.

39 Пак там, с. 468.

40 Трайков, В. Георги Стойков Раковски като публицист. – В: Г. Ст. Раковски. Цит. съч., 504–505.

41 Г. Ст. Раковски. Цит. съч., 443–448.

42 Пак там, с. 454.

43 Пак там, с. 450.

44 Пак там, с. 470.

45 Пак там, с. 459, 461.

46 Пак там, с. 461.

47 Пак там, с. 420.

48 Пак там, с. 422.

49 Пак там, 421–422.

50 Пак там, с. 442, 421, 460.

51 Пак там, с. 470.

52 Пак там, 403–404.

53 Пак там, с. 403.

54 Пак там, с. 453.

55 Пак там, 414–415.

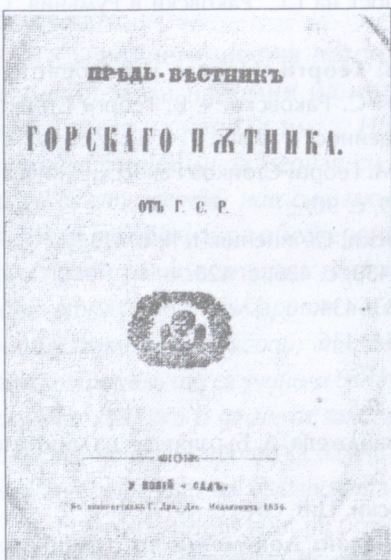
56 Пак там, с. 463.

57 Пак там, 417–418.

58 Пак там, с. 467.

59 Пак там, с. 448.

60 Пак там, с. 471.



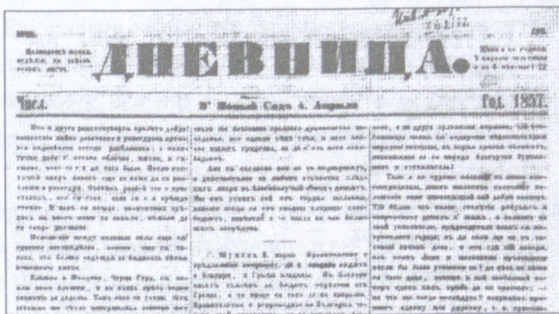
Корица на първата книга на Раковски

„Предвестник Горскаго пътника“



Вестник „Дунавски лебед“ 1860 – 1861 г.

В своята ода „Раковски“ Иван Вазов най-ярко е характеризирал великия българин: „Мечтател безумен, образ невъзможен, на тъмна епоха син бодър тревожен...“ и в тези стихове той е успял да отрази изключителното богатство на образи, теми, идеи, изпълнили творческото наследство на автора на „Горски пътник“, на безброй статии, изследвания, бележки и други. Затова неговото дело продължава да вълнува и днес.



Първият вестник на журналиста „Дневница“ 1857 г.



Вестник „Бъдъщност“ 1862 – 1865 г. (името на вестника съвременните изследователи изписват „Бъдъщност“)